

Ж. Д. Анпілогова,
к. е. н., Академія муніципального управління

ОРІЄНТИРИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

У статті виявлено вплив зовнішніх та внутрішніх чинників кризових тенденцій глобальної світової економічної кризи на розвиток провідних галузей вітчизняної промисловості, розглянуто прояви світової фінансової кризи та визначено основні чинники, що сприяли розвитку кризових тенденцій у вітчизняній економіці та промисловості.

In this paper, the effect of external and internal factors critical trends of the global economic crisis on development of leading sectors of the domestic industry, are considered manifestations of the global financial crisis and identify the main factors that contributed to the development of crisis tendencies in the national economy and industry.

Ключові слова: промислове виробництво, промислова політика, стратегія розвитку промисловості, інвестиційні ризики, конкурентоздатність.

Key words: industrial production, industrial policy, the strategy of industrial development, investment risks, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні досягнення України в міжнародному вимірі конкурентоздатності економіки, рівня розвитку, особливо ефективності функціонування національної інноваційної системи, є недостатніми для забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки, гарантованої національної безпеки, виходу в найближчій перспективі за рахунок економічного зростання на європейські стандарти життя українських громадян.

Головна системна проблема полягає в тому, що результативність, якість функціонування і структура креативної частини національної інноваційної системи — сектора досліджень і розробок, освіти, винахідництва — не повною мірою відповідають потенційним потребам інтенсивного розвитку економіки. З іншого боку, структурно відстала, технологічно низькоукладна вітчизняна економіка, отримана у спадок від СРСР, а також система підприємництва, що склалася під впливом нав'язаних Україні ззовні неоліберальних реформ, залишаються вкрай неприйнятними до сучасних досягнень науки та технологічних інновацій.

Для ефективного вирішення цієї проблеми необхідно визначити вихідні позиції основних компонентів національної інноваційної системи, ступінь їх відповідності вимогам інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, виявити слабкі сторони і перепони, що гальмують такий розвиток, а також наявні переваги і потенційні можливості щодо здійснення узгоджених системних змін.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання стратегічного розвитку в складних економічних умовах досліджувались у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: О.М. Алімова, В.П. Александрової, О.І. Амоші, Ю.М. Бажала, О.Г. Білоруса, М.Х. Бунге, С.В. Валдайцева, В.М. Гейця, М.С. Герасимчука, В.В. Глухова, О.П. Градова, І.Ю. Єгорова, Б.Є. Кваснюка, Ю.В. Кіндзерського, Е.М. Короткова, Б.А. Маліцького, С.В. Мочерного, А.Ф. Павленка, Ю.М. Пахомова, О.С. Поповича, В. Соловійова, Ф.Є. Удалова, Л.І. Федулової, М.Я. Хабакука та ін.

Метою статті є визначення орієнтирів стратегії розвитку промислового потенціалу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У забезпеченні сталого економічного зростання в Україні роль промисловості — наймасштабнішого сектора національної економіки — залишається провідною. Достатньо нагадати, що нині в ньому виробляється близько 40% загальноукраїнського випуску товарів і послуг, 80% їх експорту, створюється понад 30% валової доданої вартості. У промисловості сконцентровано приблизно третину основних засобів і зайнятих в економіці.

При всій складності сьогоденної ситуації промислове виробництво є одним з основних джерел оплати праці найманих працівників, прибутків під-

приємців, податкових і валютних надходжень держави.

Усе очевиднішою стає невідповідність динаміки, структури й ефективності промислового виробництва завданням як теперішнього моменту, так і перспективи соціально-економічного розвитку країни. Збереження нинішнього технічного рівня та темпів оновлення виробничих потужностей, ресурсо- та наукоємності виробництва, продуктивності капіталу і праці, динаміки інвестицій та інновацій стає серйозною загрозою для подальшого нарощування національного промислового потенціалу і підвищення його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це свідчить про те, що на державному рівні бачення проблем і стратегії розвитку промисловості — одного боку, та обрані організаційно-економічні регулятори, з іншого, не є адекватними новому інституційному середовищу, сучасній соціально-економічній ситуації як усередині країни, так і за її межами.

Суттєвою вадою промислової політики України є відсутність концепції імпортозаміщення та концепції відродження коопераційних зв'язків усередині економіки України з метою формування нового корпоративно-коопераційного каркасу економіки та відродження тих секторів економіки, від яких залежить збільшення пропозиції вітчизняної продукції на внутрішньому ринку. Диверсифікація та кластеризація економіки можуть забезпечити гармонійний розвиток і кооперацію секторів економіки, збільшення випуску наукоємних товарів.

Водночас необхідно передбачити включення вітчизняних підприємств у коопераційні ланцюги з підприємствами інших країн у високотехнологічних і наукоємних сферах.

Підвищення виробничого та інвестиційного потенціалу промисловості має відбуватися через поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та регіонах, активізацію інвестиційного попиту, капіталізацію заощаджень шляхом розширення доступу суб'єктів економіки до інвестиційного ресурсу, створення комфортних умов для ведення виробничої та підприємницької діяльності. Для цього необхідною є реалізація наступних заходів:

- запровадження ефективної системи страхування інвестиційних ризиків для збільшення припливу інвестицій у промисловість. Для цього Кабінету Міністрів України необхідно підтримати ініціативу Державного агентства з інвестицій та розвитку щодо створення Державної інноваційної страхової компанії для страхування ризиків, що виникають під час реалізації інноваційних та інвестиційних проектів. Наприклад, у Великій Британії діє система страхування коштів, що надаються венчурними компаніями, і державою гарантується повернення 70% середньострокових позик, що надаються на 2—3 роки. Аналогічні підходи також закладено в Концепції розвитку національної інноваційної системи, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 680-р. Концепцією, зокрема, передбачено впровадження механізму страхування ризиків під час реалізації високотехнологічних інноваційних проектів;

- відновлення банківського кредитування реально-го сектора, запровадження комерційними банками програм надання інвестиційно-інноваційних кредитів про-

мисловим підприємствам, для чого необхідно рекомендувати НБУ розробити систему заходів щодо заохочення таких банків (пільгові умови щодо їх рефінансування тощо), а також визначити список стратегічно важливих підприємств, для яких держава виступатиме гарантом і водночас контролюватиме погашення інвестиційно-інноваційних кредитів;

- запровадження обмеження не лише щодо мінімально допустимих строків корисного використання основних засобів, визначених у ст. 145 Податкового кодексу України, а й щодо максимальних строків їх використання, що змусить промислові підприємства проводити більш виважену амортизаційну політику, не допускати нецільового використання амортизаційних коштів та сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності;

- розроблення, за прикладом розвинених країн, національної програми технологічного прогнозування за участю провідних експертів галузі, результатом якої стане обґрунтування практичних засобів поширення високих технологій серед промислових компаній, а також запровадження у практику виробничих компаній організаційно-управлінських принципів, що підвищуватимуть ефективність використання відповідних промислових технологій;

- запровадження заходів для поліпшення інвестиційного клімату та підняття інвестиційного іміджу, у тому числі спрощення процедури започаткування та ведення бізнесу, забезпечення дієвої інформаційної підтримки іноземним інвесторам, запровадження ефективної системи страхування ризиків, гармонізація системи технічного регулювання;

- запровадження Кодексу Поведінки підприємств з іноземними інвестиціями, за яким нерезидентам може надаватися статус добросовісного іноземного інвестора з пільгами у разі відповідності наступним критеріям: тривалість інвестування; обсяги реінвестування; створення робочих місць; імпортозаміщення; сприяння інноваціям; розвиток експорту наукоємної продукції.

В умовах відкритості вітчизняної економіки необхідно максимально реалізувати конкурентні переваги виробничого потенціалу промисловості України, для чого необхідно реалізувати наступні заходи:

- забезпечення преференційних умов роботи (спрощена дозвільна система, система реєстрації, оподаткування, сертифікації) підприємствам, діяльність яких сприяє системній оптимізації галузевої структури промисловості України, диверсифікації географічної та товарної структури експорту промислових товарів, розвитку внутрішнього ринку збуту та ін. (порядок надання податкових пільг передбачено ст. 30 Податкового кодексу);

- всебічне сприяння розгортанню виробництва електричних машин, механічних пристроїв та автомобілів популярних марок на території України; підвищення конкурентоспроможності автомобілів, виробництво яких уже налагоджено, що сприятиме повнішому використанню наявного виробничого потенціалу машинобудівної галузі. Для цього необхідним є розроблення механізму часткової компенсації та/або гарантування за рахунок державного та місцевих бюджетів відсотків за одержаними кредитами підприємствами машинобудівної галузі; здійснення державних закупівель української

машинобудівної продукції для вирішення соціально-економічних завдань (наприклад, забезпечення транспортом інвалідів, закладів охорони здоров'я, пожежних частин, військових угруповань, заходів у рамках проведеного Євро-2012);

— надання державних гарантій для отримання міжнародних кредитів підприємствами промисловості, що мають позитивну кредитну історію, не допускали прострочень по кредитах і здійснювали соціальні зобов'язання у повному обсязі;

— прийняття на державному рівні програми структурної перебудови металургійного комплексу, в якій необхідно обґрунтувати пріоритетні наукові напрями його розвитку з урахуванням можливостей раціоналізації структури виробництва та номенклатури продукції, розширення внутрішнього попиту на металургійну продукцію, переходу на нові енергозберігаючі технології; здійснення інвентаризації старих потужностей (щодо доцільності наявних обсягів розвитку промислового потенціалу України в процесі післякризового відновлення виробництва на застарілій технічній основі), закриття нерентабельних підприємств, що надасть можливість металургійному виробництву впроваджувати елементи п'ятого та шостого технологічних укладів;

— розроблення Кабінетом Міністрів України, органами місцевої виконавчої влади України регіональних програм щодо запровадження енергоощадних технологій та використання альтернативних видів енергії на підприємствах ГМК;

— запровадження заходів щодо імпортозаміщення, що сприятиме підвищенню рівня доданої вартості продукції вітчизняної промисловості та зниженню її вразливості до світових кризових явищ, пов'язаних із коливаннями балансу попиту та пропозиції на світових ринках та відповідної флуктуації цін;

— нарощування експорту, насамперед високотехнологічного, освоєння нових ринків збуту, що дозволить зменшити залежність економіки від імпорту високотехнологічної продукції. Серед товарів українського виробництва, що мають значний потенціал конкурентоспроможності на світових ринках, слід виділити літаки, турбіни, насоси, газотранспортне устаткування, судна, космічну продукцію та продукцію ВПК, електричне, медичне обладнання тощо. Збільшенню експорту зазначених товарів сприятимуть спеціалізовані виставки українських товарів у основних регіонах світу, моніторинг тендерів і державних закупівель, що проводяться урядами іноземних країн, інші подібні заходи;

— розвиток спільного виробництва товарів на умовах кооперації: дешева робоча сила та наявні виробничі потужності за умов надходження іноземних інвестицій і технологій дозволяють не тільки експортувати товари з високою конкурентоспроможністю, але і здійснювати заходи щодо імпортозаміщення.

Наприклад, залучення інвестицій у промисловість з оброблення титану дозволить налагодити виробництво конкурентоспроможної на світовому ринку вітчизняної продукції з титану, у тому числі для авіакосмічної галузі. На сьогодні існує можливість запропонувати потенційним інвесторам участь у створенні нових виробничих потужностей, призначених для налагодження в Україні пере-

роблення титанової сировини, що наразі експортується, та титанообробки.

Це дозволить зменшити частку сировинних товарів в українському експорті й водночас сформує замкнений цикл виробництва товарів з титану. Зі свого боку, крім участі у розподілі прибутків, інвестори отримають право пріоритетного доступу до товарів з титану, що є актуальним з огляду на їх стратегічну важливість в аерокосмічній галузі та тенденцію передкризових років щодо їх подорожчання.

В Україні існують незадіяні потужності у суднобудівній галузі. За умов запровадження ресурсощадних технологій і підвищення продуктивності існують перспективи будівництва якісних суден в Україні з подальшою їх оснасткою на західних верфях, що дозволить виробникам суттєво зекономити на вартості робочої сили та транспортуванні необхідних матеріалів.

Кооперація у сфері авіабудування також має значний потенціал, зокрема в частині розроблення, виробництва та просування на світовий ринок, а також обслуговування авіатехніки марки "Антонов"; використання аутсорсингу у відносинах із провідними світовими авіакомпаніями; участі вітчизняних авіапідприємств і наукових колективів у науково-конструкторському супроводженні авіаційних проектів.

Стратегічним завданням підвищення науково-технологічного потенціалу промисловості України має бути дотримання прогресивних пропорцій між інтелектуальним потенціалом та іншими ресурсами, а також перехід до створення конкурентних переваг у високотехнологічних галузях. Для цього необхідні масштабні заходи щодо оновлення системи організації наукових досліджень та освоєння НТД; сприяння кадровому забезпеченню інноваційної діяльності через розвиток системи національної освіти, збереження інтелектуального багатства держави та підвищення престижу інтелектуальної праці.

Підвищення рівня фінансування НТР можливе за рахунок використання усіх джерел інвестування інноваційного розвитку. Визначальним принципом інвестиційної політики України слід вважати принцип сполучення інвестицій з інноваціями. Досвід розвинених країн показує, що оптимальне порогове значення показника фінансування витрат науково-технічної діяльності має бути на рівні не менше ніж 2 % від ВВП. В Україні Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність" (ст. 34, ч. II) передбачено, що державне бюджетне фінансування НТР має бути не менше ніж 1,7 % ВВП. При цьому обмежені інвестиційні ресурси слід зосереджувати саме на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку. Для підвищення науково-технологічного потенціалу промисловості необхідним є реалізація наступних першочергових кроків:

— надання державної фінансової підтримки промисловим підприємствам для здійснення наукових досліджень і розроблень, що сприятиме відновленню заводського сектора науки та активізації запровадження у виробничі процеси промисловості науково-технічних результатів промислових підприємств;

— створення сприятливих умов для промислових підприємств щодо фінансування ними досліджень і розроблень, пов'язаних із їх виробничою діяльністю, для

чого необхідно знизити податковий тиск на інноваційно активні підприємства промисловості, зокрема шляхом запровадження для них диференційованого пільгового режиму оподаткування. Це дозволить збільшити можливості підприємств щодо реінвестування чистого прибутку у відновлення основних засобів та інноваційний розвиток. З метою нейтралізації ризику нецільового використання підприємствами амортизаційних фондів необхідно надавати податкові та інші пільги лише тим підприємствам, що мають документальне підтвердження інвестиційного використання амортизаційних коштів;

— сприяння активізації наукових і науково-технічних робіт у корпоративному секторі на пріоритетних напрямках розвитку промисловості, зокрема шляхом укладання контрактів за цими напрямами на виконання НТР та постачання технологій між державою як замовником і підприємствами-виконавцями, що стимулюватиме реструктуризацію галузевої структури промислового комплексу, збільшення обсягів виробництва продукції із високою доданою вартістю та підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється в традиційних галузях промисловості;

— розвиток системи патентно-ліцензійних структурних відділень на промислових підприємствах з метою підвищення захисту інтелектуальної власності корпоративного сектора та продукції, створеної із використанням інтелектуальних продуктів;

— розвиток системи фінансування та кредитування промислових підприємств України щодо придбання передових технологій, зокрема створення на кошти, сплачені за охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності, спеціального фонду, фінансові ресурси якого мають направлятися на кредитування промислових підприємств України для придбання ними передових технологій з метою оновлення технологічної бази виробництва та оптимізації виробничих процесів. При цьому пріоритетність кредитування має надаватися на конкурсній основі;

— розвиток лізингових відносин у промисловому комплексі, що дозволить оновити виробничу базу промисловості України та підготувати її до впровадження нових методів виробництва;

— створення сприятливого митного режиму для промислових підприємств під час імпортування ними нових машин і обладнання, що призначені для виробництва продукції із високим ступенем обробки та мають високий технічний рівень;

— сприяння постановці на баланс підприємствами науковотехнічних досягнень як НМА за вартістю, визначеною на основі методів оцінки, що запобігають заниженню зобов'язань та витрат і завищенню активів і доходів підприємств;

— удосконалення порядку приватизації об'єктів державної власності в частині обов'язкового врахування вартості об'єктів інтелектуальної власності при визначенні стартової ціни об'єктів приватизації шляхом здійснення науково-технічного аудиту на підприємствах із обов'язковим залученням професійного оцінщика за спеціалізацією 2.2 "Оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності", зокрема у високотехнологічній сфері;

— забезпечення контрзаходів щодо можливої втрати контролю над вітчизняними провідними технологічними

розробленнями внаслідок придбання іноземними інвесторами контрольних пакетів акцій промислових підприємств, що виробляють високотехнологічну продукцію, під час укладання приватизаційних угод;

— визначення на правовому рівні режиму таких об'єктів інтелектуальної власності, як ноу-хау, комерційна таємниця та конфіденційна інформація, що дозволить захистити важливі для підприємств результати інтелектуальної діяльності, що не відповідають правовим вимогам визнання об'єктом інтелектуальної власності, та брати рівноправну участь у процесах науково-технічного обміну з підприємствами країн, у яких відповідні інтелектуальні продукти є захищеними;

— розроблення та прийняття законодавчої основи розподілу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені з використанням державних коштів.

ВИСНОВКИ

Промислова політика України післякризового періоду має будуватися на основі концепції імпортозаміщення та концепції відродження коопераційних зв'язків усередині економіки з метою формування нового корпоративно-коопераційного каркасу економіки й відродження тих секторів економіки, від яких залежить збільшення пропозиції вітчизняної продукції на внутрішньому ринку. Диверсифікація та кластеризація економіки можуть забезпечити гармонійний розвиток і кооперацію секторів економіки, збільшення випуску наукоємних товарів. Одним із провідних рушіїв промисловості України має бути багатогалузеве машинобудування, що забезпечує базисні засади періодичного інноваційного оновлення технологічного рівня виробництва, конкурентоспроможність економіки і стійку динаміку економічного зростання. Водночас необхідно передбачити включення вітчизняних підприємств у коопераційні ланцюги з підприємствами інших країн у високотехнологічних і наукоємних сферах.

Література:

1. Аалдерс Р. ИТ-аутсорсинг: практическое руководство: пер. с англ. / Р. Аалдерс. — М.: Альпина Паблшер, 2004. — 297 с.
  2. Любімов В.І. Концептуальна модель організаційно-економічного механізму регулювання розвитку промисловості / В.І. Любімов // Економіка та держава. — 2007. — № 1. — С. 61—63.
  3. Территориальные системы: проблемы трансформации и перспективы развития: моногр. / В.Н. Василенко, В.И. Дубницкий, О.Т. Кратт, П.В. Гудзь и др. — Донецк: ИЭПИ НАН Украины, ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. — 305 с.
  4. Тихонов В. Про деякі аспекти реалізації державної регіональної політики / В. Тихонов, В. Толкованов // Аспекти самоврядування. — 2007. — № 1. — С. 5.
  5. Сардак С.Е. Перспективні напрями соціально-економічного розвитку України // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. — 2010. — № 1 (3). Том 2. — С. 277—285.
- Стаття надійшла до редакції 28.05.2012 р.